

1		ליקוט כמה ענינים בקבלה על עשרה בטבת	עשרה בטבת ו'
2	ויגש נה	תרגום התורה ליוונית	עשרה בטבת א'
4	ויגש נו	המשך הנ"ל	עשרה בטבת ב'
7	ויגש נז	סמך מלך בבל על ירושלים	עשרה בטבת ג'
7	ויגש נח		עשרה בטבת ד'
10	ויחי נה		עשרה בטבת ה'

עשרה בטבת ו'

ספר עמק המלך – שער מז – פרק יז

וצריך הבן אדם לזהר בהם, שלא יענש לילך במקום סכנה, כנודע ליודעי כוחם על אמתתם, ובפרט תלמידי רבי עקיבא בן יוסף עליו השלום, שהיו כ"ד אלף, כולם מתו מפסח ועד עצרת רחמנא ליצלן. ועל זה נאמר, 'ביום טובה היה בטוב וביום רעה ראה' [קהלת ז י"ד] שלא יתפוס אותך המקטרג, כי הרשת והמצודה פרוסה על כל החיים, ואין מבין 'ואין איש שם על לב' [ישעיהו נ"ז א], 'כי מפני הרעה נאסף הצדיק' [שם]. ויותר טוב שלא ילך בדרך באותן הימים, כי כל הדרכים בחזקת סכנה הם, והשמן מקטרג בשעת סכנה, ובפרט מי שניזוק בהם בגלגול ראשון או שני ודוגמתו, או אבותיו מתו באותן הימים ואותו השעה ואותו היום, צריך לשמור את עצמו, כי אינו מוחזק, והמוציא חבירו מחזקתו עליו הראייה, להביא ראייה של זכות להנצל. ובקושי מוציא את המקטרג מחזקתו, דהינו חזקת סכנה, ולכן גם כן אנו מתענים יום שמת בו אביו או אמו, מאחר שהמקטרג נצח אותו באותו יום, ואתרע מזליה דורעיה בכל שנה ושנה עד עולם באותו יום. ולכן ימי הרעה כגון ט' באב וי"ז בתמוז נשארים בלי מיתוק, והם ימי דין, וכן עשרה בטבת, עד יבוא מורה צדק לנחמנו ולתקן אותם, שנאמר, 'צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה' [זכריה ח' י"ט], וכן ימי הטובה, כגון פסח, שהיה בו גאולת מצרים, וגאולת פורים, צריך לשמוח בהם עד עולם, ונשארים במתיקותם וטובותם ואנחנו מוחזקים בהצלחה, ואומות העולם אתרעו מכלם באלו הימים. לכן אין לך יום דומה לחבירו, ואין שעה דומה לחבירתה, כי על כולם יש מלאך ממונה עליו לפעול פעולתו, או פעולת החסד או פעולת הדין, לכן כל הרוצה לפעול בשמותיו הקדושים של הקב"ה, צריך שידע לכל פעולה איזה שעה המסוגלת לכך, ויצליח בכל פעולותיו מאוד מאוד ודי בזה:

פירוש הראב"ד לספר יצירה – פרק א משנה ג

ישראל (ת"ת) נושא כפיו בעשור לחודש השביעי ואזי הוא יום סליחה וכפרה לכל שבי פשע, וביום עשירי בניסן הוא מקחו של קרבן פסח שנאמר בעשור לחדש הזה ויקחו להם איש ששה לבית אבות, והוא סימן גאולה ולעשות שפטים באלהי העמים, ובעשירי באב נשא ידיו עמלק וכן בי' טבת. והבן זה כי ט' באב ותעניתו היה ראוי להיותו בעשירי, ועיין בגמרא דתענית:

פרוש הגר"א ז"ל על ספר יצירה – פרק ה משנה ז

רוגז בטבת שבו סמך מלך בבל על ירושלים והוא הקשה מג' חדשים הקשים

עי' זהר ח"ב יב ע"א: ותצפנהו¹ שלשה ירחים אלין תלת ירחין דדינא קשיא שריא בעלמא² ומאי נינהו תמוז אב טבת [נ"א שבט] מאי (קא) משמע דעד לא נחת משה לעלמא שכיח הוה איהו לעילא ועל דא אזדווגת ביה שכינתא מיומא דאתיליד מכאן אמר רבי שמעון [רוחיהון] (רוחהון) דצדיקיא שכיחין אינון לעילא עד לא יחתון לעלמא תרגום: ותצפנהו שלשה ירחים אלו שלשת הירחים שהדין הקשה שרוי בעולם ומהם תמוז אב וטבת (שבט) מה משמיע שעד שלא ירד משה לעולם הוא היה מצוי למעלה ועל זה הזדווגה בו שכינה מיום שנולד מכאן אמר רבי שמעון שרוחות הצדיקים מצויות הן למעלה עד שלא יורדות לעולם.

ועי' זהר ח"ג רנט ע"א: אבל לישראל דאינון מקב"ה מה כתיב (&) ודורשי יי' לא יחסרו כל טוב רישיה דקרא כפירים רשו ורעבו אלין ממנן דשאר עמין ודורשי יי' אלין ישראל לא יחסרו כל טוב אלין אזלין ואסתלקו לעילא לעילא ובג"כ טובא דלהון דאינון מים היו הלוך וחסור עד החדש העשירי דא טבת דהא כדין ימי הרעה הוון ואתערת ההיא רעה ואתתקפת וכלה קדישא לא אנהירת מגו שמשא כדין נראו ראשי ההרים אלין אינון הרי חשוכא טורין דלווטין אתחזון ואתתקפו ועבדין בישין בעלמא. תרגום: אבל לישראל שהם מהקדוש ברוך הוא, מה כתוב "ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב", ובתחילת הפסוק "כפירים רשו ורעבו" אלו הממונים של שאר העמים. "ודורשי ה'", אלו ישראל, "לא יחסרו כל טוב", אלו הולכים ועולים למעלה למעלה, ולכן הטוב שלהם, שהם מים, היו "הלוך וחסור עד החדש העשירי", זה טבת, שהרי אז ימי הרעה הם, ומתעוררת אותה רעה ומתחזקת, והפלה הקדושה לא מאירה מתוך השמש, אז "נראו ראשי ההרים", אלו הם הרי החושך הרי הקללות נראים ומתחזקים ועושים רעות בעולם.

עשרה בטבת א'

¹ יובן עם מ"ש בפ' [מלכים א' יז א: ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד אל אחאב חי ה' אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי] ח"י ה' אשר עמדתי לפניו, כי לפעמים הנשמה אינה יורדת תיכף, אך מתלבשת בין המלאכים בבריאה או ביצירה הנק' נוני יומא (נ"א גווי ימא), ושם משמשת ועושה שליחות כמו המלאכים, וז"ש שפיר (שכיח) הוה וכו', שאם הוא כמשמעו, פשיטא שכל הנשמות קדמו לבריאת עולם. וכבר ידעת כי לפתח חטאת רובץ, כנזכר סוף פרשת ויקהל, נמצא כי בסיום יצירה נקרא יאור, כי יצירה נקרא יאור בסוד יום ה' (נ"א ח"י) יסוד. ועולם העשיה מעורב טוב ורע, ושם קליפת נוגה הנק' בת פרעה עומדת על שפת היאור בפתח ולא בפנים. וכשירדה נשמת מרע"ה, לא היתה כשאר הנשמות הניתן לגוף מלבוש הנקרא יצר הרע מסטרא דההוא חטאת, זולתי יצר הרע של משה היתה בת פרעה קליפת נוגה, וזהו וטרא אותו כי טוב הוא בלא רע בתיה בת י"ה (זהר הרקיע).

² בשיעור קומה בפ' ספר יצירה, ובספ"ר בשער פרטי השמות, והנה המלכות תקבל מ"ב גבולים אלו מכל אחת ואחת חדש אחד, ואלו הם י"ב חדשים עליונים, ובצאת ההויה הזאת לאויר העולם מתוכיות הרחם כדפי', הנה הגבולים האלו יתגלגלו על כל ההויות, וכולם ינקו מסוד הגבולים, ובבא גבולים אלו שהם תמוז אב הם גבולי דין וגבורה, וכן גבול טבת, ולכן באלו היה חורבן בית המקדש, כנודע שבבל חדש וחדש, מאלו החדשים יום ידוע שבו היה אסון, כנודע, ואלו הם י"ב גבולים מתהוים משש קצוות, שלשה מהם שהם צפונית תחתית דהיינו קשר הגבורה בהוד שהם מדות' שמאליות, וכן צפונית מערבית שהוא קשר הגבורה במלכות, וכן מערבית תחתית דהיינו מלכות בהוד הם מדות הדין, והם שלשה ירחים שבהם דין, והם תמוז ואב וטבת, ואם ההויות האלו שהם נפשות הצדיקים יינקו מאלו הגבולים ח"ו ישלוט בהם הדין, ויצא מהענין קלקול כענין העדר הויתם, או שלא ירדו לעולם, כענין שהיתה מדת הדין מקטרגת שלא יברא האדם, או שישלטו בהם החיצונים והיו עשוקות כענין דמעת העשוקים שפי' בסבא. בגוונים הרבה, ולזה ותצפנהו שלא ישפיעו שלשה ירחים אלו בנשמות, והם ג' ירחים, ג' חדשים, ג' גבולים שהירח יונק מהם, והם ג' בחינות לירח (אור יקר).

כתוב במסכת סופרים (פרק א'), (משנה ז) מעשה בה' זקנים שכתבו לתלמי המלך את התורה יונית והיה היום קשה לישראל כיום שנעשה העגל שלא היתה התורה יכולה להתרגם כל צרכה³: (משנה ח) שוב מעשה בתלמי המלך שכנס ע"ב זקנים והושיבם בשבעים ושנים בתים ולא גלה להם על מה כנסם נכנס לכל אחד ואחד מהם אמר להם כתבו לי תורת משה רבכם. נתן המקום עצה בלב כל אחד ואחד והסכימה דעתן לדעת אחת וכתבו לו תורה בפני עצמה: (משנה ט) וי"ג דבר שינו בה⁴. ואלו הן אלהים ברא בראשית (בראשית א) ויאמר אלהים אעשה אדם בצלם ובדמות (שם) ויכל בשרי וישבות בשביעי (שם ב) זכר ונקבה בראו (שם ה) הבה ארדה ואבלה שם (שם יא) ותשחק בקרוביה לאמר (שם יח) כי באפם הרגו איש וברצונם עקרו אבוס (שם מט) ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על נושאי אדם (שמות ד) ומושב בני ישראל אשר ישבו בארץ מצרים ובארץ כנען שלשים שנה וארבע מאות שנה (שם יב) ואל זאמוטי בני ישראל לא שלח ידו (שם כד) לא חמד אחד מהם נשאתי (במדבר טז) את צעירת הרגלים (ויקרא יא דברים יד) אשר חלק ה' אלהיך אתם להאיר לכל העמים תחת כל השמים (דברים ד) אשר לא צויתי לעבדם (שם יז):

ועי' שו"ע או"ח תק"פ: (סעיף א') אלו הימים שאירעו בהם צרות לאבותינו וראוי להתענות בהם ואף על פי שמקצתן בראש חדש יש מי שאומר שיתענו בו (וטוב שלא להשלים בראש חדש): (סעיף ב') בשמונה בטבת נכתבה התורה יונית בימי תלמי המלך והיה חשך בעולם שלש ימים בטי' בו לא נודע איזו היא הצרה שאירע בו [עיי"ש בש"ך שאיתא בסליחות שמת בו עזרא הנביא].

⁵ ובאמת לא מצינו מפורש מהו האסון בזה שתרגמו את התורה ליונית. ובמסכת סופרים כתוב עד כדי כך שיום זה היה קשה לישראל כיום שנעשה העגל⁶? וכידוע אנחנו סובלים מהעגל עד היום הזה, ומתים בגללו, אם כן אנחנו גם סובלים מתרגום התורה, בגלל שלא היתה יכולה להתרגם כל צרכה. ועלינו להשתדל להבין איזה חלק של התורה לא יכול להתרגם כל צרכה?

[ד"א בני יוסף נ"י שאל, הרי מצאנו שמושה רבינו תרגם את התורה לע' לשונות, ואם כן איזה אסון זה. אלא נראה שעצם האסון היא היות ששינו את התרגום לפיים את המלך.]

עי' נר מצוה למהר"ל (עמוד יב) האומה הזאת [יון⁷] בקשו שיכתבו להם חכמים התורה יונית, כמו שמפורש במגילה (מגילה ט ע"א). אף כי בודאי אין לאומה הזאת חלק בתורה, כמו שאמרנו, ומכל מקום בקשו לכתוב להם התורה בלשון שלהם, וזה מורה שהחכמה שיידך להם ביותר מן שאר האומות. ולכך דרשו ז"ל יפת אלקים ליפת וישכן באהלי שם (בראשית ט, כז), ופרשו ז"ל (מגילה ט ע"ב) א"ר חייא בר אבא היינו טעמא דכתיב יפת אלקים ליפת, יפיותו של יפת היא באהלי שם, כלומר מן היופי של בני יפת, וזהו לשון יוני שהוא היפה יותר, יהיה התורה באהלי שם, כי מותר להיות התורה בלשון שלהם. וכ"ז מפני שיש לה החכמה יותר משאר אומות. והקירוב הזה עצמו היה גורם שרצו

³ עי' מסכת ספר תורה (פ"א מ"ח) אין כותבים עברית ולא מדית ולא עילמת ולא יונית שבעים זקנים כתבו התורה לתלמי המלך כתיבה יונית והיה אותו היום קשה לישראל כיום שעשו את העגל שלא היתה תורה יכולה להתרגם כל צרכה.

מלשון המסכת סופרים משמע שזה ב' מעשים, וא' בכפיה וא' לא, והלא בכפיה היה קשה, וכאן משמע שזה מעשה א'.

⁴ עי' תנחומא שמות פרק כב שזה עשרה דברים, ועי' שמ"ר ה ה שזה ח"י דברים.

⁵ כתוב במגילת תענית שמעשה זה היה בימים ח', ט', וי' טבת שאז נתרגמה התורה ליונית, וירדה חשכה לעולם ועל זה קבעו תענית של י' טבת.

⁶ ועי' שבת יז ע"א: ואותו היום היה הלל כפוף ויושב לפני שמאי כאחד מן התלמידים והיה קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל

⁷ ועי' רש"י מגילה ט ע"א שתלמי מלך מצרים היה:

לאבד מהם התורה, כי אין גבור מתקנא אלא בגבור שכמותו, ולפיכך רצו לאבד מהם התורה, ע"כ.

יש להדגיש כאן א' שזה חרבן העולם ומעם הדבר הוא כנסיון לכלל ישראל שיש תורה מן השמים, ומה שתרגמו בשביל תלמי שהיה כדי שלא יהרג ביהודים (כמש"כ לגבי ארנבת אשתו). ועי' באר הגולה (הבאר השישי &) תורתנו והעתקתנו אמת ומה שנמצא בידם העתקת ע"ב זקנים שהעתיקו התורה יונית מזויפת ושקר נחלו אבותם. אמנם זה הגילוי של התורה לאומות. ועי' רמב"ם בפיה"מ לחלק: היסוד השמיני: והיסוד השמיני תורה מן השמים והוא שצריך להאמין כי כל התורה הזאת המצויה בידינו היום הוזה היא התורה שנתנה למשה והיא כולה מפי הנבורה ר"ל שהשיגה כולה מפי הקדוש ברוך הוא בהשגה שנקראות אמירה ע"ד העברת הדבור ואין מי שידע ההשגה ההיא [אלא הוא ע"ה אשר השיג אותו, ושהוא במעלת לבלר] ויכתוב מה שנאמר מדברי הימים וענייני התורה ומצותיה ולכן נקרא ע"ה מחוקק ואין הפרש בין בני חם כוש ומצרים ובין אנכי יי' אלוהיך ושמע ישראל יי' א-להינו הכל מפי הגבורה והכל תורת יי' תמימה טהורה קדושה ואמת.

היינו בעשרה בטבת נתגלה תורה, וזה לא תורה מן השמים אלא זיוף, ומובן הדבר שזה קשה כיום שנעשה העגל, שהתורה וקב"ה חד הוא (&), ולכן זה מעמיד במקום הקב"ה או במקום התורה. עוד דבר צ"ע שהרי תורה שבכתב היא בחי' ו"ק בכל מקום, ותורה שבעל פה היא בחי' המלכות, וצ"ע אם בתרגום התורה ליונית מבטלים את זה, והופכים את זה למציאות א', וכאשר יש רק לבנה ללא חמה אז זה ליקוי החמה, והיה הושך בעולם וכן במעשה עם שמאי בטל להלל, ועי' בשיעור הבאה על עמילת בתורה.⁸

עשרה בטבת ב'

כהמשך ענין הגמ' במגילה הנ"ל: והנה מלשון רשב"ג משמע שאין הפשט שזה דבר מותר, אלא זה דבר שצריך פסוק להתירו. כתוב בהמשך הגמרא אמר רבי יהודה אף כשהתירו רבותינו יונית לא התירו אלא בספר תורה ומשום מעשה דתלמי המלך, וכתוב על זה ברש"י שה'רבותינו' הוא רשב"ג הנ"ל שלומד את זה מפסוק. ובהמשך הגמרא מספרת: מעשה בתלמי המלך שכינס שבעים ושנים זקנים והכניסן בשבעים ושנים בתים ולא גילה להם על מה כינסן ונכנס אצל כל אחד ואחד ואמר להם כתבו לי תורת משה רבכם, נתן הקדוש ברוך הוא בלב כל אחד ואחד עצה והסכימו כולן לדעת אחת וכתבו לו אלקים ברא בראשית וכו' ע"כ. הגמרא סותרת את עצמה, שכתוב שהתירו רק בגלל

⁸ עי' תרגום בחי' אחרים

ספר הקנה - ד"ה ענין יראת המקום

נצח הוד ונקדש הת"ת מקדושתך, ושבחך ה' אלהינו ר"ל השבחות היורדות אליך מלמעלה אותו השבח מפינו שהיא כנ"י המתרגמת התורה למשה ומשם לנו, והפה נקרא תורגמן עתה מפינו שהוא התורגמן לא ימוש השבח ההוא אלא ירד בת"ת הנקרא עולם ומעולם לועד היא העטרה שהיא ויעוד הכל, וזהו מפינו לא ימוש לעולם ועד וי ליה והקשה בני היקר הרי משה כתב את התורה בע' לשונות

ספר עמק המלך - שער טז - פרק יז

מחזקתו עליו הראייה, להביא ראייה של זכות להנצל. ובקושי מוציא את המקטרג מחזקתו, דהינו חזקת סכנה, ולכן גם כן אנו מתענים יום שמת בו אביו או אמו, מאחר שהמקטרג נצח אותו באותו יום, ואתרע מזליה דזרעיה בכל שנה ושנה עד עולם באותו יום. ולכן ימי הרעה כגון ט' באב וי"ז בתמוז נשארים בלי מיתוק, והם ימי דין, וכן עשרה בטבת, עד יבוא מורה צדק לנחמנו ולתקן אותם, שנאמר, 'צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה' [זכריה ח' י"ט], וכן ימי הטובה, כגון פסח, שהיה בו גאולת מצרים, וגאולת פורים, צריך לשמוח בהם עד עולם, ונשארים במתיקותם וטובותם ואנחנו מוחזקים בהצלחה, ואומות העולם אתרעו מכלם באלו הימים. לכן אין לך יום דומה לחבירו, ואין שעה דומה לחברתה, כי על כולם יש

מעשה של תלמי המלך, אבל באמת הסיבה שהתירו אינה בגלל המעשה אלא מחמת דרשת הפסוק? והתירוץ הוא, שמה שכתוב שהתירו רק בגלל המעשה של תלמי המלך, הפשט בזה שעל ידי הנס שה' נתן אותה עצה בלב כל אחד ואחד, בזה נתגלה שזהו דבר שצריך להיעשות, ואם כן זהו לא סיבת ההיתר, אלא ראייה לסבה שיש להתיר, וצ"ע.

מתוך ד' המלכויות ששלמו על כלל ישראל, השתים הראשונות היו בזמן שהיתה קיימת נבואה, והשתים האחרונות התחילו אחרי שנפסקה הנבואה. בשנה שנמלך מלך אלכסנדר, נפטר הנביא האחרון. ור' ניסן גאון כותב בהקדמתו לש"ס, שהתחילו למנות שטרות מזמן הזה, והמנין הוא מזמן של פיסוק הנבואה, שזה נחשב שהתחיל עולם אחר, ומונים מזה הזמן אפילו עד היום הזה. הנר"א כותב בסדר העולם שאלכסנדר רצה לשים צלם בהיכל ובגלל שהסכימו למנות שטרות מזמן מלכותו, הוא הסכים שלא לשים בתקופה הזאת, עברה התורה מנביאים לאנשי כנסת הגדולה, וצריכים לדעת שעד הנביאים היו כל המסירות בגדר אחת, ולכן כתוב אותו לשון בכל מסירה ומסירה מיהושע לזקנים ומזקנים לנביאים, אבל המסירה לאנשי כנסת הגדולה היתה מיוחדת, ולכן כתוב נביאים מסורה לאנשי כנסת הגדולה, וזה אופן מיוחד של תלמוד תורה, וזו תורה שבעל פה, שהיא מצורפת אלינו, ואנחנו משתדלים בה, ומבינים בה, ומה שאנחנו מבינים בה היא התורה.

כתוב (קדושין סו ע"א) כשאלעזר בן פורעיה אמר לינאי המלך להרוג את כל חכמי ישראל, הוא שאל תורה מה תהא עליה? ואלעזר בן פורעיה ענה, הרי כרוכה ומונחת בקרן זוית כל הרוצה ללמוד יבוא וילמוד. אמר רב נחמן בר יצחק מיד נזרקה בו אפיקורסות דהוה ליה למימר תינת תורה שבכתב תורה שבעל פה (היינו, שהוא היה צריך להשיב לו שאף שזה נכון ביחס לתורה שבכתב, אבל מה יהיה עם תורה שבעל פה). אם יש אפילו ספר תורה אחד בעולם, נחשב שעדיין יש תורה שבכתב בעולם, אבל אם אין חכמים, אז פוגעים ח"ו בתורה שבעל פה עצמה.

לכן קורעים על מיתת ישראל כמו על ספר תורה שנשרף (שבת קה ע"ב). עד זמן אנשי כנסת הגדולה הגילוי היה על ידי נביאים. הרמב"ם בהקדמה ביד החזקה מונה מסורת הנביאים, של מי קיבל ממי, ממושה רבינו עד עזרא. והרבה ראשונים לא סוברים כמוהו, וסוברים שאין דינים של רב ותלמיד אצל נביאים כמו שיש אחרי אנשי כנסת הגדולה. שכן בלימוד לא יתכן שתלמיד יסתור את דברי רבו, שכל תורתו היא תורת הרב, כשהוא קיבל תורה, הוא קיבל תורת רבו, אבל נבואה נתנה לנביא הבנה עמוקה, והרחיבה דעתו ועל כן אין זה כמו לימוד של תורה שבעל פה, שהתורה נלמדת מתוך חושך, והסתר. בשתי המלכויות האחרונות, יחד עם השעבוד של כלל ישראל, שעבדו גם את התורה עצמה, והיא נמצאת באותה גלות שאנחנו נמצאים בה.

המהר"ל⁹ כותב על מה שהגמרא בשבת (דף קלט ע"א) שלא ימצאו הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד, שהטעם הוא בגלל שתורה היא צורת כלל ישראל, וכלל ישראל הם מפוזרים, ועל כן גם התורה היא באותה מצב, ולכן אי אפשר לצרף את הכל לאור אחד. אחרי שהתורה נמסרה מנביאים לאנשי כנסת הגדולה בני ישראל והתורה נהיו לזהות אחת, שהתורה היא לבנו, לכן הלשון בגמרא כשרוצים לומר שדבר זה אדעתא דפלוגי הוא, אליבא דפלוגי. למה משתמשים במילה לב? הלב הוא שורש חייו של אדם, והתורה מזדהה עם שורש חייו. כשדין מסוים היא אליבא דפלוגי, אין הפשט רק שהוא

⁹ ספר תפארת ישראל - פרק נו

התורה היא צורת ישראל וכפי מה שהם ישראל בעצמם כך התורה וכאשר גזר השם יתברך גלות על ישראל והם מפוזרים ומפורדים בכל העולם כך לא תמצא התורה רק מפוזר ומפורד ולא תמצא הלכה ברורה במקום אחד כמו שהם ישראל ומביא הכתוב ישוטטו לבקש דבר ה' וגו', ר"ל כי נתרחק השם יתברך לגמרי מישראל

אמר את זה, אלא שזה עצם חייו, לכן אפשר לשאול סתירה ממימרא למימרא, שדעת אמנם אפשר לשנות, אבל חיים אי אפשר לשנות או להפסיק אותם לשניה¹⁰.

עצם צורת לימוד תורה שבעל פה הוא על ידי יגיעה, לכן כתוב בתנחומא (נח פרק ג) העם ההולכים בחשך ראו אור גדול (ישעיה ט) אלו בעלי התלמוד שראו אור גדול שהקב"ה מאיר עיניהם באיסור והיתר, כלומר דווקא מתוך החושך רואים את האור. כתוב בגמרא מגילה (דף יב ע"א) אמר רבא אף דניאל טעה בהאי הושבנא, דכתיב בשנת אחת למלכו אני דניאל בינותי בספרים מדקאמר בינותי מכלל דטעה. למדים מכאן שאין 'בינותי' בלי שתהא טעות לפני כן, לכן כל מי שמבין בפעם הראשונה, אות הדבר שהוא לא הבין נכון. וממילא, ביאור מה שמתפללים בשחרית, ותן בלבנו להבין היינו, להבין מתוך טעות.

כשה' שם אותנו בגלות שהמצב בה לא ברור, גם התורה לא ברורה, וזה כולל גם את הטעות שממנה מבינים את האמת, ונמצא שגם הגלויות צריכות להיות גלויות של תורה, שהתורה תאיר מתוך החושך. בגזירת הגלות שאחרי מלכות יון נכלל המצב של: להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך, וזה נתגלה בשתי אופנים א. ביוון, בתרגום התורה ליוונית ב. באדום, בזה שהם אומרים שהתורה (שבכתב) שלהם, והם מבינים אותה יותר טוב. קודם להם, לא היה שום דבר כזה. כתוב בתוס' בגמרא גיטין (דף ס: ד"ה אתמוהי קא מתמה): במדרש אמרינן כמו זר נחשבו שעובדי כוכבים כתבו את התורה וכו' והלא מה שכתבתי להם כמו זר נחשבו שהעתיקו זרים, ע"כ, היינו שהם טוענים שכל מה שכתוב, זה שלהם יותר משלנו. מהחושך הזה, נתגלה המעמקים של תורה שבעל פה. עד הזמן הזה כל גלות וגלות הוציאה מעצמה עוד גילויים ועוד גילויים של מעמקי התורה שבעל פה, לכן כולל בגלויות הגזירה להשכיחם תורתך, דהיינו הגלות של התורה עצמה, שמתוך הטעות הזאת יבינו אותה יותר עמוק.

בני ישראל ידעו שתהיה גלות של כלל ישראל מהפסוק השני של החומש כמוש"כ (בראשית רבה ב ד) והארץ היתה תהו ודרשו חז"ל זו גלות בבל, שנאמר (ירמיה ד) ראיתי את הארץ והנה תהו ובהו זו גלות מדי (אסתר ו) ויבהילו להביא את המן וכו', אבל מאיפה ידעו מתי תתחיל הגלות של התורה ובמה זה חל? זאת נודע להם מהמעשה של תלמי המלך. הדבר כשלעצמו הוא אסון שאין כמוהו, אבל מכל מקום זוהי הצורה איך שהתורה צריכה להיות אתנו באותה גלות, באותו אסון, ויש מחלוקת תנאים על מה חלה גלות זו, לפי חכמים על כל הע' לשונות, ולפי רשב"ג רק על לשון יון שבו היה המעשה, ולומדים מהפסוק שגם אחרי שהתורה תורגמה ליוונית, מכל מקום היא עדיין נקראת תורה.

מה החסרון שיש בלשון יונית שלכן אי אפשר לתרגם את התורה כל צרכה? ומה הקשר בין מעשה זה ליום שנעשה בו העגל, שחז"ל (שבת פח ע"ב) מכנים את כלל ישראל על מעשה זה: עלובה כלה מזנה בתוך חופתה? כתוב בשמנה עשרה ליום טוב ורוממתנו מכל הלשונות, היינו שיש שתי מערכות לשון, ויש רמה שא"א להגיע אליה בלי לשון הקודש, זה מש"כ לא יכולה לתרגם כל צרכה, שכך חייב להיות שחסר ברוממות התורה בתרגומה. דווקא היופי של לשון יון הוא חסרוננו, שמלבישים את התורה ביופי שלא רק שהוא לא יופיה, אלא שהוא סותר את יופיה. כמה שהלשון יפה יותר, הרוממות נאבדת יותר.

כתוב בסליחות לעשרה בטבת שבשלושת ימים האלה (ח' ט' ו' טבת) היו ג' מכות וכתוב בפיוט דעכני בו, שנתקטן אורי. בח' תורגמה התורה ליוונית בט' נסתלק עזרא (שהוא מלאכי הנביא האחרון) ב' סמך מלך בבל על ירושלים, והביאה במצור ובמצוק

¹⁰ ולכן מובן למה כאשר מזכירים דעה של א' אומרים בלשון הווה, שהרע"א שואל והשני מתרץ, ולא שרע"א שאל והשני תירץ.

(רמב"ם הלכות תעניות ה ב). זו גלות של כלל ישראל ירושלים והתורה, כולם יחד נכנסו לאותו שעבוד, וזה המעיט את קומת כלל ישראל. על ג' אלה נקבעו התעניות של עשרה בטבת, וכולם ענין אחד. כתוב בסוף הפיוט, ירח טבת מאד לקיתי בו ונשתנה עלי סדרי נתיבו, ומסתמא הכונה למה שהגמרא בסוף תענית (דף כט ע"א) אומרת, אמר רבי יוחנן אלמלי הייתי באותו הדור לא קבעתיו אלא בעשירי מפני שרובו של היכל בו נשרף ורבנן אתחלתא דפורענותא עדיפא, ולכן בטבת אומרים חודש טבת מאד לקיתי בו, שבחודש הזה היה אתחלתא דפורענותא.

עשרה בטבת ג'

עשירי בטבת שבו סמך מלך בבל נבוכדנצאר הרשע על ירושלים והביאה במצור ובמצוק (רמב"ם הלכות תענית ה ב). כתוב באיכה (ד יב) לא האמינו מלכי ארץ וכל יושבי תבל כי יבא צר ואויב בשערי ירושלים. ובאמת, דבר זה היה צריך להיות בלתי אפשרי. איך אפשר שאדם ישליח יד בעיר של הקב"ה הקשורה לירושלים של מעלה. כתוב במדרש בהקדמה למגילת איכה (ל) שלח נבזוראדן רב טבחים להחריב את ירושלים ועשה שם שלש שנים ומחצה בכל יום מקיף את ירושלים ולא היה יכול לכבשה בקש לחזור נתן הקב"ה בלבו, התחיל ממדד בחומה והיתה שוקעת בכל יום טפחיים ומחצה עד ששקעה כולה וכיון ששקעה כולה נכנסו השונאים לירושלים, על אותה שעה הוא אומר לא האמינו מלכי ארץ וכל יושבי תבל כי יבא צר ואויב בשערי ירושלים. והנה פשט הדבר שירושלים כשהיא בדרגתה האמיתית לא ניתנת למדידה, היא מקושרת למדרגת ארוכה מארץ מידה – ועל כן אם החומה נכנסה תחת מדה, זה לא החומה של ירושלים. במה שנתן ה' בליבו למדוד את החומה שמונה התחלת החרבן.

הביטוי של ג' האסונות שקרו בימים האלה, נמצא בזה שהתורה מתורגמת ליונית, ונמצאת בגלות. התורה, הנבואה, והשראת השכינה בכלל ישראל – נמצאים בגלות. לאור המבואר אין לנו לשאול מה גודל האסון בזה שסמך מלך בבל על ירושלים, היות שכבר נחרב הבית? שכן כאמור, בזה שסמך מלך בבל על העיר נתבטל המימד האמיתי של ירושלים, ובאותה מידה בטל המימד של תורה שנמצאת בידינו, וכשנסתלקה הנבואה בטל מימד הקשר של כל הבריאה עם בורא העולם. ועל זה אנהנו בוכים בשלשת הימים האלה.

עשרה בטבת ד'

כל המועדים שייכים ומצטרפים לענין החודש שבהם הם קיימים, ואנו רואים זאת מכך שהתורה בכל פעם שמזכירה את המועד היא מדגישה את החודש בו הוא קורה, כמש"כ (ויקרא כג ה) בחדש הראשון בארבעה עשר לחדש בין הערבים פסח לה' וכו'. ובגמרא ר"ה (דף יח ע"ב) אנו רואים שכך הוא הדבר גם לגבי התעניות מדאמרינן צום החמישי זה תשעה באב וכו', וכן בפורים רואים זאת במה שכל החודש כשר לקריאת המגילה. אמנם הנוכה הוא המועד היחיד שסותר לזה, שכן הוא שייך לשני חודשים. נראה מזה שיש מיוחדות במועד של הנוכה שמאפשר זאת, אף שכל מועד אחר לא מאפשר אותו.

טעם העובדה שכל המועדים משתייכים לחודש הוא פשוט, משום שתחילת כל המועדים היא יציאת מצרים, והיא התחילה ב'החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה' (שמות יב ב), וכן כתוב (דברים טז א), שמור את חודש האביב ועשית

פסח לה' אלקיך כי בחדש האביב הוציאך ה' אלקיך ממצרים לילה. רואים שמודגש פה בדווקא הענין של החודש. וביאור הענין, צריכים לדעת שכל מועד נקבע על נס, והוא דבר חריג בסדר הבריאה, שסדר הבריאה כולו חול, והוא נוהג לגמרי על פי הטבע. ידוע שעם ישראל מונים ללבנה, ואומות העולם מונים לשמש, לכן הם תחת השמש. מאור הלבנה, כל ענינה הוא חידוש, שכן היא מתגדלת והולכת, ואחר כך מתקמטת עד שהיא איננה, ולאחר מכן היא מתחילה עוד פעם, ויש לה כה לגדול עוד עד שתהיה בגודל של החמה, כמו שיקרה במהרה בימינו. ביציאת מצרים, נתחדש מהלך לא קבוע, שאינו כפוף למהלכי הטבע, והוא שייך לנסים, וכל שאר המועדים (חוץ מחנוכה) הם תולדות מיציאת מצרים, היינו שהם תולדות של אותו חידוש שנתגלה ביציאת מצרים, וזהו הטעם שכל המועדים נקבעים על פי החודש, שהתאריך שלהם הוא בחודש מסוים.

המזמור על אילת השחר הוא נבואה על המעשה עם אסתר, והגמרא שואלת (יומא דף כט ע"א) למה נמשלה אסתר לשחר לומר לך מה שחר סוף כל הלילה אף אסתר סוף כל הנסים. והא איכא חנוכה, ניתנה לכתוב קא אמרינן עכ"ל. מה היינו ניתנה לכתוב? הפירוש הוא שיש מהלך מיוחד שהתחיל ביציאת מצרים ונגמר באסתר, ועל זה הגמרא שואלת שהרי יש גם נס חנוכה, ומתרצת שנס זה לא ניתן להיכתב. בגלל שהנס הזה לא ניתן להיכתב, לכן הוא אינו נכלל במערכת הנ"ל. וצריך עיון, מהי בדיוק מערכת הנסים הזאת שחנוכה לא שייכת אליהם. וביאור הענין הוא כך: כל מה שניתן להיכתב בתורה הוא גלוי בבריאה עצמה, אבל נס שלא ניתן להיכתב אפשר לעבור עליו בלי לראותו, ואפשר לראות אותו רק אם מתאמצים.

כתוב ביציאת מצרים (שמות ו ו-ה) לכן אמר לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים והצלתי אתכם מעבדתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלקים וידעתם כי אני ה' אלקיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב ונתתי אתה לכם מורשה אני ה'. היינו שכל זה היה צריך להיות חלק מעצם יציאת מצרים, היינו שבכלל יציאת מצרים, כלול גם מתן תורה, והעניי כבוד, והיה צריך לכלול גם ירושת הארץ, וכל זה נחרב בחרבן בית הראשון. ובגלל החרבן עלה על דעתם של אנשי אותו דור (של גלות בבל-מובא ברמב"ן שבת דף פח ע"א) המענה: עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה. והנביא ה' ענה להם (יחזקאל כ לב-לג), והעלה על רוחכם היו לא תהיה אשר אתם אמרים נהיה כגוים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן, חי אני נאם א-דני-הוה אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם עכ"ל. הם סברו שמכיון שכל מה שנתגלה ביציאת מצרים, כל האותות והמופתים, הכל התהפך נגד ירושלים, אם כן, נגמר הגילוי של יציאת מצרים, וכדי לסתום טענה זו היה עוד נס של 'הדור קבלוה בימי אחשורוש', ולהוכיח שלא נתבטלה קבלת התורה. אבל כל המהלך של נסים שמפורשים בבריאה, שבגללם היה ברור שה' בחר בכלל ישראל, ועליהם הוא משרה שכינתו, נגמר בנס זה.

ולמדים אנו מכל זה שהגילוי של נס חנוכה, הוא גילוי אחר לגמרי, עד כדי כך שהמועד הזה אינו זכר ליציאת מצרים, ורק זכר לגאולת יון. על כל המועדים נאמר שהזמן שלהם הוא בלילה, כמש"כ מה שחר סוף כל הלילה, היינו שנסים קוראים בסדר זמן שנקרא לילה, ופירוש הדבר מובן על פי דברי רמב"ן פרשת בא (יג מז), מן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים. הפירוש של נסים נסתרים הוא-כל מערכת הטבע, שכולה מכוונת לגלות רצונו ית' למי שיודע להסתכל. אם כן, כל משך זמן הנסים הגלויים, רואים שכל מערכת הטבע היא נתפסת כדבר שהוא לילה, שאינו ברור כל כך. אכן, אחרי שנעשו כל הנסים נהיה יום, שכל המערכת נראית, וידוע שכולה נס.

היום שלנו שונה מהיום של כל שאר באי עולם, כמו שרואים במדרש תהלים (מזמור פו), חנני ה' כי אליך אקרא כל היום. וכי איפשר לו לאדם להתפלל כל היום, אלא העולם הזה שהוא יום לאומות העכו"ם ולילה לישראל עב"ל. סדר היום איך שהוא, הוא קבוע ורצוי ונח לכל באי העולם, אבל בן אדם צריך להיות שוטה נמור כדי להעלות על הדעת שהדבר ימשיך כך, חייבים לדעת שהדבר הזה נגמר מהר מאד. היינו שכל מי שרוצה לחיות את המערכת שה' נתן לנו, צריך להפוך את כל סדר החיים האלו, לדעת שאני לא חפץ בזאת, אלא הרצון להיחלץ מצורת חיים זאת. כל מי שממשיך בצורת החיים הזאת, הוא הולך אל התהו, והאיין. פירוש אליך אקרא כל היום הוא, שאותו זמן שנקרא יום לאומות העולם, היינו שהיא נראית כמערכת מסודרת ונראית כמציאות איתנה, הוא לילה בשבילנו, ומוזה אנחנו רוצים להיחלץ, שכן הוא באמת לילה שהולך לקראת יום. כל מי שרואה בעולם הזה יום, הוא יגיע ח"ו אחר כך ללילה, אבל מי שתופס את העולם הזה כלילה הוא יגיע אחר כך ליום.

ענין כל הנסים הוא להאיר הלילה, שאחר כך יבא יום, ומתוכם יאיר כל היום כולו. הדוגמא למציאות של יום לאומות העולם, שהוא לילה בשבילנו – היא יון. כל הענין של יון הוא לגלות סדר המציאות הגלויה לנו, ולהפוך אותה ליום, שנחשוב שאנחנו נמצאים במציאות קבועה ברורה, וידועה, ומכוונת, מציאות שבה מובן כל גלגל העולם (גלגל הוא בנימטריא יון). אע"פ שכל כמה שמעמיקים יותר רואים שיש יותר להבין, ומה שהבנו עד כאן הוא היה רק אפס קצה. יון באותו מעשה של כל הגילויים שלהם, סגרו לנו את השמים, ולנו מצב כזה הוא לילה, שאנחנו מתפשטים יום אחר. אנחנו נמצאים בזמן שהכל נסתם, אין שום נבואה, או גילוי שכינה, וכל הסתימה הזאת קרתה בחדש טבת.

חודש טבת הוא הזמן החשוך ביותר, שאז הלילה הוא ארוך יותר מהיום, לכן הוא הרוב, והיום הוא המיעוט, ובטל במיעוט. כתוב באר"י והגר"א שהחדשים מקבילים לסדר הדגלים, אם כן חודש טבת מקביל לשבת דן, שהוא השבת העשירי, והוא מקביל לחדש העשירי. דן היה חונה בצפון למשכן, וכתוב במדרש שהוא היה דווקא שם, שהוא המקום של ההסתר, וההצפנה. כתוב בזהר על הפסוק (שמות ב ב) ותצפנהו שלשה ירחים, שזה מרמז על השלשה חדשים שהארתו של משה נסתמה, והם טבת, תמוז, ואב-היינו שמשא רבינו אז צפון. על כן דן היה בצד צפון שכן הוא השבת הירוד היותר בכלל ישראל, כמש"כ במדרש (תנחומא כי תשא פרק יג) הדל שבשבתים מדבק לו במשכן ואיזה ואתו אהליאב בן אחיסמך למטה דן, וכן כתוב במדרש (תנחומא כי תצא פרק י) כל הנחשלים אחריו וכו' ורבי נחמיה אומר כל מי שהיה הענין פולטו היה נישול ורבנן אמרי שבת דן שפלטו הענין היו כולם עובדי ע"ג.¹¹

כתוב בסליחות לעשרה בטבת, ירח טבת מאד לקיתי בו, ונשתנו עלי סדרי נתיבו. רואים מכאן שזה חודש קשה מאד. וזה קשה שהרי מה שקרה בשבעה עשר בתמוז, ובתשעה באב היה הרבה יותר קשה? כתוב בחז"ל שבח' טבת הכריח מלך יון את הסנהדרין לתרגם את התורה ליונית, וירד הושך לעולם שלשה ימים, וכתוב במסכת סופרים (א ז) שהיה היום קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל, בתשעה בו נסתלק עזרא הסופר (שהוא היה הנביא האחרון), ובעשרה בטבת סמך מלך בבל על ירושלים והביאה במצור ובמצוק. נמצא שדברים אלו אירעו יום אחרי יום, היינו שמה שקרה בשמיני נתפשט על שני ימים אחר כך, אע"פ שמה שקרה בשמיני קרה הרבה אחרי מה שקרה בתשיעי ועשירי. פירוש אסון זה שהתורה נתרגמה ליונית, שהיא לא יכולה להתלבש

¹¹ כתוב בגמרא (סוכה דף נב ע"א) דרש רבי עזרא ואיתימא רבי יהושע בן לוי שבעה שמות יש לו ליצר הרע וכו' יואל קראו צפוני שנאמר ואת הצפוני ארחיק מעליכם והדחתיו אל ארץ ציה וכו'. תנו רבנן ואת הצפוני ארחיק מעליכם זה יצר הרע שצפון ועומד בלבו של אדם - ז"א שהוא לא מגלה את עצמו שהוא היצר הרע, אלא הוא מתגלה כאילו שהוא היצר טוב.

בלבושים האלה, וזה שם את התורה במצור ובמצוק. כשנלקחה מאתנו הנבואה, אז כל מערכת הדעת שלנו נכנסה למצור ובמצוק, וכשמלך בבל סמך על ירושלים שהיא מקום של השראת השכינה היינו שהשכינה נכנסה למצור ומצוק. ומכיון שקב"ה ואורייתא וישראל מתקשרים דא בדא (זהר ח,ג, עג ע"א)¹², לכן האסון שקרה בחדש טבת הוא ששלשתם נכנסו לגלות. התורה נמצאת בגלות בגלל תרנומה. כשהיתה נבואה לכלל ישראל, הכל היה שונה, שהיו שומעים ה' מדבר, והיה קשר בין שמים וארץ, וזה היה מצורף לחיים שלנו פה. בית המקדש הוא מקום השראת השכינה, ונבוכדנצר סתם את זה עד כדי כך, שכמעט ולא היה הארות אחר כך, שבבית שני, לא היתה השראת השכינה, ואפילו נסים גלויים לא היו רק כל זמן שהיה שמעון הצדיק חי, שהיה משיירי כנסת הגדולה, וכשהוא נסתלק, הכל נעלם, ושכינתו ית' נכנסה למצור ומצוק.

אחרי כל זה האיר לנו ה' הארה חדשה, ועשה לנו גם שצריכים ללמוד אותנו, ומי שמטריח עצמו ולומד הוא רואה את המציאות החדשה. גם זה לא מאיר לו את הלילה אלא מביא לו את היום. יצי"מ וכל תולדותיה היו בלילה, והם האירו את הלילה ליום, אבל הלילה נשאר לילה, אמנם בחנוכה, הנס עצמו הפך את הלילה ליום, שהוא היה יציאה מהמצור והמצוק של יון, והגאולה מיון מתיחסת ליום שהיא לא יום ולא לילה והיה לעת ערב יהיה אור (זכריה יד ז). חדש טבת הוא החדש החשוך ביותר שבחדשים, ומה שקרה בתמוז ואב התחיל בכך שסמך מלך בבל על ירושלים. איך אפשר לשים את ירושלים במצור ובמצוק? כתוב באיכה (ד יב) לא האמינו מלכי ארץ וכל יושבי תבל כי יבא צר ואויב בשערי ירושלים. דבר זה לא יתכן, זה בית ה'. אלא כל הגלויות כולם הם רק גילויים איך הדברים נראים אצלנו בפנים, ובוה נמצא המקור לכך שירושלים והתורה יכנסו למצור ומצוק, שאנחנו מכניסים את כל המערכת הזאת למצור ומצוק. אם היינו נותנים לתורה ולשכינה לפרוס כנפים בתוכנו, הם היו פורסים כנפים גם בעולם. מי שרוצה לראות ברור איך השכינה נראה אצלו, שיראה איך היא בעולם.

הגילוי של גרות חנוכה הוא אור שעד כמה שתופסים אותו אין בכלל חושך, ורק יום, ואין שום לילה. לכן חנוכה מתפרס על שני חדשים, כסלו שבו הוא התחיל ובטבת שהוא החודש החשוך היותר, ורוב הנרות מדליקים בו (בדרך כלל). אחד מרבותינו אמר שהמספר של ל"ז נרות הוא, לכסות את הימים מ"ה כסלו עד סוף טבת. הנצחון על יון לא כתוב, משום שזהו נצחון רק עד כמה שאנחנו מרגישים את זה בלבנו, רק עד כמה שזה נמצא במעמקי הלב של מקבלי התורה, והוץ מזה כל הנס לא נמצא בעולם, וכפי הכתוב, היינו כפי הגלוי, הכל בשליטת יון. מכיון שנס זה הוא ההתחלה של הגאולה העתידה, על כן כמה שהוא יהיה קיים יותר בלבנו, כך גדל הסיכוי ש'אז אנמר בשיר מזמור חנוכת המזבח'.

עשרה בטבת ה'

כתוב בסליחות של עשרה בטבת ירח טבת מאד לקיתי בו, רואים שיש חסרון לא רק ביום עשרה בטבת, אלא יש חסרון מיוחד בחודש טבת. המקור לזה כתוב בזהר (פרשת שמות ח"ב דף יב ע"א): (מדובר על לידת משה) ותצפנהו שלשה ירחים [הצפינו משה שלש חדשים]. אלין תלת ירחין דדינא קשיא שריא בעלמא [אלה שלשה חדשים שדינים קשים שורים בעולם] ומאי נינהו (ומה הם?) תמוז, אב, טבת. משה היה הגואל הראשון וגם יהיה הגואל האחרון, ובג' חדשים האלה אורו של משה נסתר, שיש דין כל כך חזק בעולם, עד שאורו של משה מוסתר בחדשים אלה.

¹² מעניין מאד מקור לשון שמובא לפעמים ישראל ואורייתא וקב"ה חד הוא.

האר"י כותב שהחדשים שייכים לשבטים, לפי סדר הדגלים. מחנה דן היה הדגל העשירי (הראש של הכת האחרונה) ונמצא אם כן שהוא כנגד חודש טבת. בכלל ישראל היה פגם כבר מהתחלה, ביציאת מצרים, וזהו פסל מיכה שהיה לפני יציאת מצרים וגם במשך כל זמן משכן שילה. כתוב במדרש¹³ שמושה כתב על ציץ הזהב שם המפורש והיה תחתיו כצורת העגל וזרקו בנהר נילוס ואמר עלה שור, מיד צף ועלה ארונו של יוסף. מיכה לקח את השם הזה והחזיק את זה ברשותו והשתמש בו לע"ז. ואף יותר מכך איתא בחז"ל (מדרש תהלים ק"א) שפסל מיכה עבר עם כלל ישראל בקריעת ים סוף, שנאמר ועבר בים צרה. ובתרגום יהונתן נאמר על הפסוק (דברים כה יח) והיה בהניח ה' א-להיך לך מכל איביך מסביב בארץ אשר ה' א-להיך נתן לך נחלה לרשתה תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכה: גובריא משבטא דבית דן דהוה בידיהון פולחנא נוכראה והוה עננא פליט יתהון (אנשים משבט דן שהיה בידיהם עבודת כוכבים והענן היה פולט אותם). כתוב ביחזקאל (פרק טז) בן אדם הודע את ירושלים את תועבתיה ואמרת כה אמר א-דני י-הוה לירושלים מכרתך ומלדתך מארץ הכנעני איביך האמרי ואמך חתית וכו' ויצא לך שם בגוים ביפיך כי כליל הוא בהדרי אשר שמת עליך נאם א-דני ה' ותבטחי ביפיך ותזני על שמך ותשפכי את תזונותיך על כל עובר לו יהיו, וכתוב על זה ברש"י היכן זה נתקיים, לו יהיו משנתאו לך אתה הפקרת להם עצמך ולכל אשר שאל זנותך לו היה, וי"ת ולא כשר ליד למעבד כן כאלו היה כתיב לא יהי וכל משל הזה על עגל המדבר ועל שאר עכו"ם שעבדו שבטו של דן במדבר כמו שכתוב כל הנחשלים אחריו (דברים כה) ומצינו בפסיקתא זה שבטו של דן שהענן פולטו שהיו כולם עובדי עכו"ם. המבואר מכל זה הוא, ששבט דן היה פרוץ בענין ע"ז, והיה לו היבור אליו.

כתוב בהקמת המשכן שהיה אהליאב ממטה דן ובצלאל ממטה יהודה (שמות לה לד), ואיתא במדרש (תנחומא כי תשא פרק יג) שה' צירף את יהודה שהיה היותר מעולה שבשבטים ודן שהיה הנמוך ביותר. וכדי לבנות המשכן היו צריכים שיצטרפו מהמעולים שבשבטים ומהגמוכים. שבט דן היה השבט הכי נמוך שמושך כלפי מטה. כל השבטים הם מצטרפים לענין אחד, והם כלל ישראל, כמש"כ שאחד הוא, א' זה יעקב, ח' זה בני אמהות, ד' זה בני שפחות. ולכן שבט דן הוא בעצם החלק של כלל ישראל שמושך כלפי מטה. כתוב על הנחש (בראשית ג טו) הוא ישובך ראש ואתה תשופנו עקב, הנחש פוגע באדם בעקב, וכבר הבאנו שעמלק פגעו במדבר בשבט דן, זה היה הנשיכה ראשונה של הנחש, וזה היה בעקב כלל ישראל, שהוא שבט דן שזה השבט הכי נמוך.

ח, ט', וי' טבת באים כאחד, שבימים האלה כלל ישראל ירד דרגה. מה שהיה ברור מקודם הפך להיות לא ברור. בח' תורגמה התורה ליונית, ובוה נעקר מהתורה דבר עיקרי, וכשעושים את זה מכניסים את התורה למצור ולמצוק, ועיקרה לא יכולה יותר להתגלות. בט' נסתלק עזרא, שהוא הנביא האחרון, היינו שאז נפסקה נבואה. ב" סמך מלך בבל על ירושלים, והביאה במצור ובמצוק. בטבת לקינו בתורה, בנבואה, ובירושלים, והחודש הזה מיוחד לשבט דן. שורש החרבן היה בטבת.

כתוב בישעיה (נא טז) ואשם דברי פניך ובצל ידי כסיתך לנטע שמים וליסד ארץ ולאמר לציון עמי אתה, וכתוב בחז"ל אל תקרי עמי אלא עמי, שאנחנו וה' ית' יחד מקיימים את העולם. אנחנו צריכים להיות שותפים עם ה' במעשה בראשית וצריכים לבנות אותה כתיקונה. השורש לירידה נמצא בחודש טבת, כשסמך מלך בבל על ירושלים, ושם אותה במצור ובמצוק. ובאמת אי אפשר לצור על ירושלים, שהרי זו עיר של ה', בית ה' נמצא שמה. אלא שה' נמצא בעולם רק עד כמה שאנחנו מגלים אותו. כל כמה שאנחנו מיעטנו את הגילוי, כך הלכה השכינה ונתמעטה מירושלים. כתוב במדרש (שיר

¹³ מצאתי בתנחומא עקב ו ובשלח ב

השירים רבה ה' ג) שם שם לו חק ומשפט, תמתי תמותי, שנתממו עמי בסיני ואמרו (שם כ"ד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, רבי ינאי אמר תאומתי כביכול לא אני גדולה ממנה ולא היא גדולה ממני, ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי תאומתי מה התאומים הללו אם חושש אחד מהן בראשו חבירו מרגיש כך כביכול אמר הקדוש ב"ה (תהלים צ"א) עמו אנכי בצרה, נולדנו יחד.

וסוד הדבר הוא, שכמו שאנחנו נראים כך כבודו ית' נראה בעולם. ועל כן, כמו שנתבאר באמת יתכן שמשוהו גשמי יתגבר על בית ה' שהוא רוחני, אלא שעל ידי מיעוט שכינה אנחנו גרמנו לחרבן, שעל ידי הטאינו נגרם שיהיה מיעוט שכינה. שליטה על גילוי ית' בעולם הזה, הוא התחלת החרבן, שזה מורה שאפשר לשלוט עליו ית' ח"ו. רק על ידי שאנחנו בני ישראל שמנו כביכול את ה' במצור, היה אפשרי שישמו את עירו במצור. אנחנו שמנו את ה' במצור על ידי העבירות שלנו, ואם הוא במצור אזי גם עירו יכולה להיות במצור.

תורה מלאה עם אזהרות על ע"ז, ונראה לכאורה שכל זה לא שייך לנו, שהרי כבר בטלו את היצר של ע"ז, אמנם פשר הדבר הוא, שהביטול היה רק על פן אחד של היצר של ע"ז, אבל יש לו פנים אחרים, ואת זה אי אפשר לבטל, שהתורה כולה מזהירה בעיקר על ע"ז. כתוב בחז"ל שאנכי ה' אלקיך הוא שורש לכל מצות עשה, ולא יהיה לך הוא שורש כל מצות לא תעשה. כתוב בחז"ל (שבת קה ע"ב) על הפסוק לא יהיה לך אל זר, ולא תשתחוה לאל נכר, איזהו אל זר, זה יצר הרע, ורואים אם כן שאנחנו לא מנותקים מאל זר אפילו אחרי ביטול יצרא דע"ז. למה איסור ע"ז זה שורש של כל המצות לא תעשה? היצר הגדול של ע"ז מובן על פי המדרש (בראשית רבה ס"ג) א"ר יוחנן הרשעים מתקיימין על אלהיהם (בראשית מא) ופרעה חולם והנה עומד על היאור, אבל הצדיקים א-להיהם מתקיים עליהם, שנאמר והנה ה' נצב עליו ויאמר אני ה' א-להי אברהם. החילוק הוא, האם אני נותן את עצמי להיות בסיס לכבודו ית', או שאני מעמיד את הע"ז שהוא יהיה בסיס בשבילי, שאני העיקר. עבודה אמיתית היא להמשיך את עבודתו של יצחק שהיתה מצידו הקרבה מוחלטת, מתוך הכרה שאני לא העיקר אלא אני כלום. היצר הרע לע"ז הוא, שאני הוא הקובע מי יהיה הכח הדומיננטי בעולם. הפנים חדשות של ע"ז שהתחיל אחרי ביטול של התאוה לע"ז, הוא לא לעבוד משהו אחר, אלא שיהיה ביטול עבודה בכלל, לחיות בהרגשה שהעולם ח"ו שלנו ולא של ה' ית'.

איתא בגמרא נזיר (דף ד ע"ב) אמר שמעון הצדיק מימי לא אכלתי אשם נזיר טמא, חוץ מאדם אחד שבא אלי מן הדרום יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים (בחור שהיה נראה במיוחד יפה), אמרתי לו בני מה ראית לשחת שער נאה זה, אמר לי רועה הייתי לאבי בעירי והלכתי לשאוב מים מן המעיין ונסתכלתי בבבואה שלי ופחו יצרי עלי וביקש לטורדני מן העולם, אמרתי לו ריקה מפני מה אתה מתנאה בעולם שאינו שלך שסופך להיות רמה ותולעה, העבודה שאגלחך לשמים, עמדתי ונשקתיו על ראשו אמרתי לו כמותך ירבו נזירים בישראל, עליך הכתוב אומר איש כי יפליא לנדור נדר נזיר להזיר לה'. הטעם ששמעון הצדיק לא אכל מאשם נזיר הוא, שנזיר נותן מה שהוא רוצה וכשנשטמא בטעות הוא צריך ליתן יותר ממה שהוא רוצה, וזה הופך מנתינת רשות לנתינת חיוב, ונתינה כזו יכן ויהא בה משהו של מקח טעות. והגם שלא מדובר שהוא שאל על נזרו, בכל זאת, מכיון שיתכן שאין זה לגמרי לשם שמים, לא היה רוצה שמעון הצדיק לאכול ממנו. מי שנותן רק מה שהוא רוצה ולא מה שהוא חייב, יש בו טומאת יוון, ומזה שמעון הצדיק לא רצה לאכול, אבל הבחור הבחין שהוא לא העיקר בעולם, העולם לא שלו, זה נקרא מקבל התורה באמת. וממנו הוא כן הסכים לאכול. בימיו של שמעון הצדיק התחילה שליטת יוון, ואז התחיל היצר הרע הזה, שנגש שהעולם שלנו ולא של ה' ית' ח"ו.

שמעון הצדיק הוא הצד שכנגד טומאת יוון, ולכן הוא החמיר באשם נזיר שיש לחשוש שיש בו שמץ של טומאת יוון.

כתוב (דברים כ"ז) פן יש בכם איש או אשה או משפחה או שבט אשר לבכו פנה היום מעם ה' אלקינו ללכת לעבד את אלקי הגוים ההם פן יש בכם שרש פרה ראש ולענה, וכתוב על בחז"ל (מדרש תהילים ק"א ט) שפסוק זה מדבר על שבט דן שעשו את הפסל. פסל מיכה, שלבסוף לקחו שבט דן, התחיל עם השם שבו משה העלה את ארוננו של יוסף. מיכה לקח את זה לעצמו, היינו שהוא השתמש עם הארון של יוסף לצרכיו. ספר בראשית הוא מעשה אבות סימן לבנים, והוא מסתיים במעשה האבות, ויוסף הוא המסיים ממש את הענין של מעשה אבות סימן לבנים, משום שגם יש לו צד אב שגם הוא הוליד שבטים. יוסף איפשר לכלל ישראל לחיות במצרים, שעל ידי שהוא גדר את עצמו מן הערוה זה השפיע על כל כלל ישראל. יוסף כלכל את כל מצרים, וכשמשה רבינו הגיע הוא לקח את עצמות יוסף במחיצתו.

היו שתי ארונות עם משה רבינו: א. ארון הברית שהוא התורה. ב. ארון של יוסף שהוא מקיים התורה בשלמות. מיכה לקח את השם הזה שמשה השתמש בו כדי להעלות את ארוננו של יוסף והשתמש בו לצרכיו. כדי להבין את עומק האסון שבזה, צריכים לדעת שה' משפיע שפע לכל העולם דרך ארוננו של יוסף, ומיכה שם את ידו על מקור השפע הזה. אם יש אפשרות שאדם יבוא לידי טעות ויחשוב על עצמו שהוא בעל הבית, זה לטעות בכח של יוסף, שהיה לו כל השפע של כל העולם בידו, לכן כל העולם היה בידו. היו שני אנשים בעולם הזה, שהיו כמו בעלי הבית, האחד הוא יוסף, והשני משה, שהתורה נקראת על שמו של משה, והוא היה יכול לעשות כל מה שרצה בעולם, כמ"כ (במדבר י"ז) בכל ביתי נאמן. כשיוסף כלכל את כל העולם כולו, כל העולם התרכז שם, ויוסף אחז את החושים ומנהיגם, ולמרות כל זה, יוסף לא שינה כלום מרצון ה'. בשם הזה שנפל לידו של מיכה היה ריכוז של כל הכחות של משה ויוסף יחד. לקחת השם הזה היה שורש לכל העבודות – זרות שבעולם.¹⁴

אנו מוצאים בגמרא (פסחים דף ד ע"א) עוד נוהג שהיה אצל דן, שהיה תמיד ריץ לדין תורה, שתמיד הוא היה תובע, ותמיד היה חושב שמגיע לו בדין. כתוב כששבט דן גנבו את הפסל ממיכה, אז מיכה ריץ אחריהם, ושבט דן אמרו (שופטים י"ח כ"ה) ויאמרו אליו בני דן אל תשמע קולך עמנו פן יפגעו בכם אנשים מרי נפש, היינו שהם היו גם כעסנים, ואף פעם לא מוותרים. הכח הזה שייך במיוחד לשבט דן. ההבדל בין עולם שהוא שלי לעולם שהוא אינו שלי הוא החילוק בין טומאה לטהרה. איך שייך שנבוכדנצר שם את ירושלים במצור ובמצוק? זה רק הפנים החיצונים של שליטה על עולם שאינו שלו. אין לך עולם שאינו שלנו יותר מירושלים. כתוב במגילת איכה (ד י"ב) לא האמינו מלכי ארץ וכל יושבי תבל כי יבא צר ואויב בשערי ירושלים, היינו שגם הם הבינו שלא יתכן שמישהו מסוגל לשלוט על ירושלים, אלא ההבנה היא כשהעולם כביכול שלנו, אז הוא יכול גם להיות של נבוכדנצר. אם נסתלק ה' מהלב הוא נסתלק מהעולם. וה' יכול להראות את הסתכלות השכינה רק על ידי כאב. ולכן אפשר לסלק כל הכאבים על ידי החלטה שה' הוא הבעל בית, והעולם אינו שלנו, ואז ה' אף הוא יתנהג אתנו כמו ביחס לאורחים.

¹⁴ אין שום יצר הרע אפילו אצל הגוים שלא התחיל אצלנו, והפגם הזה התחיל אצל שבט דן.